

FAMILIEN SOM PROBLEM

Vi begynner på et forskningsfelt

Rundebordsinnlegg, forkortet etter lydbåndopptak

Åse Gruda Skard

Når vi har kalt dette rundebordet for »Vi begynner på et forskningsfelt«, er det for å antyde at vi synes vi ikke vet noe særlig. Vi som er med, kommer fra forskjellige fagområder og har gått løs på dette store, nesten utforskede problemområdet som familien utgjør, fra forskjellige kanter. *Grønseth* kommer fra sosiologien, nærmest fra overgangen sosiologi-sosialpsykologi. *Tiller* kommer mer utpreget fra sosialpsykologi med overgang til dybdepsykologi. *Bjørn Christiansen* er ikke minst interessert for teoretisk-metodiske områder. Jeg selv kommer fra mer praktisk felt, fra rådgivningsarbeid og child guidance. Det samme gjelder *Nancy Bratt-Østergaard*, som har fått i oppgave å gi det praktiske korrektiv til våre forsøk på vitenskapelig forskning.

Erik Grønseth

Når en psykologkongress tar for seg familien som forskningsfelt, vil jeg tro interessen vil dreie seg om undersøkelser av sammenhengen mellom familien og de psykiske fenomener i eller utenfor denne som er spesielt influert av familiens forhold. De psykiske fenomener som slik sees som avhengige variabler i forhold til det uavhengige variabelkompleks »familien«, kan være rent intra-psykiske fenomener, eller de kan være psykologiske sider ved relasjoner mellom individer.

Det kan f.eks. være spørsmål om enkelte individers eller individkategoriers (barns, hustruers, ektemenns, ensliges etc.) psykiske helse-forhold – eller om det psykologiske forhold mellom foreldre/barn, mellom ektefeller, mellom ulike familiemedlemmer og personer utenfor familien, mellom medlemmer i ungdomsgjenger (i relasjon til deres familieforhold), etc.

I den grad psykiske fenomener studeres som avhengige spesielt av familiens sosiale struktur, det være seg av familien som sosial institusjon eller som sosial gruppe, vil »familie-psykologien« få bruk for synsmåter fra familiesosiologi for å kunne analysere de sosiale sidene av familien og finne ut akkurat *hvilke* av disse som virker slik og slik på de og de psykiske fenomener.

Psykologen vil neppe være så svært interessert i f.eks. det økonomiske og sosialt statusmessige avhengighetsforhold mellom ektefeller i og for seg. Derimot vil han være interessert i å se hvorledes slike og andre økonomiske og sosiologiske fenomener virker inn på f.eks. det emosjonelle avhengighetsforholdet mellom ektefellene, eller f.eks. på den enkelte ektefelles selvfølelse, eller på deres forhold til barna og dermed på barnas personlighetsdanning etc.

Men for den videre debatten kan det være nyttig å ta for seg et par grunnleggende trekk ved den sosiologiske analysen av familien og ved dennes psykologiske betydning.

Med *familien som sosial institusjon* tenker vi til dels på forholdsvis generelle trekk ved familien som er *typiske* for familien innen et helt samfunn, en spesiell samfunnsklasse, et stedssamfunn e.l. Når vi snakker om den vesterlandske, den moderne, den norske, den østlandske osv. familien – eller om familien i arbeiderklassen eller i middelklassen, er det familien som institusjon vi snakker om. – Både det typiske for familiens indre forhold så vel som for dens forhold til hver av de øvrige samfunnsinstitusjoner hører med i bildet. I institusjonsbeskrivelsen inngår ikke beskrivelse bare av den typiske *faktiske* atferd, men også av det som i et bestemt samfunn ansees for å være *ideelt* for familien i dette samfunn – og dermed også beskrivelse av de generelle *verdier* og

normer som regulerer familielivet i dette samfunnet.

Ofte vil det være svært viktig nettopp for forståelsen av psykiske konflikter og mis-tilpasninger o.l. å være klar over hvorledes det *typiske* og det *ideelle* innhold av familieinstitusjonen er, i den samfunnsgruppe som den enkelte forsøksperson eller klient kommer fra. Kanskje er en del av årsaken til vedkommendes psykiske særforhold at han har internalisert helt andre normer og verdier på familielivets område enn sin ektefelle, sine jevnaldrende e.l., i det hele tatt: enn det miljø han ferdes i. Det er selvfølgelig også viktig å være oppmerksom på at disse normer og verdier på familielivets område – og andre normer og verdier som familien ellers fremmer, kan være forskjellig fra forskerens eller terapeutens – så vel som fra hva som er forenlig med forsøkspersonens f.eks. psykisk helsemessige oppdragelse av barna.

Når vi på den annen side snakker om *familien som sosial gruppe*, tenker vi på den enkelte, spesielle familiegruppe våre forsøkspersoner eller klienter befinner seg i. Denne analyse ser på familien som et sosialt system bestående av ulike delsystemer hvorav ekteskapsystemet, mor-barn, far-barn og søsken-systemene er de mest sentrale. Familien og hver av dens delsystemer er bygget opp ved sosiale roller, dvs. mer eller mindre klare, gjensidige sett av forventninger om hvorledes hvert familiemedlem skal opptre overfor hvert av de andre innen det delsystem som de til enhver tid deltar i.

Familiens indre rollestruktur vil avhenge av det øvrige samfunns struktur og av hvert av medlemmenes posisjon i denne. Og den vil avhenge av de normer og verdier som gjelder for familien som institusjon i den samfunnsgruppe familien befinner seg i, samt av de institusjonelle normer og verdier hver av ektefellene bringer med seg fra sin spesielle kulturelle bakgrunn. Ektefeller med ulik bakgrunn vil lett spille sine familieroller annerledes enn den annen ekte-

felle venter det, og intra-psykiske og mellom-personlig psykiske konflikter vil lett oppstå.

Både i slike og i andre rolle-konflikter finner sosialpsykologer og sosiologer stor sammenheng mellom *indre og mellom-personlige psykiske konflikter på den ene side og de sosiale rollekonflikter på den annen side*. Imidlertid har disse slags psykologisk konfliktskapende rolleforventnings-uoverensstemmelser oftest også dypereliggende personlighetsmessige årsaker. Det er ofte fikserte, infantile ønsker som gir seg uttrykk i de uoverensstemmende rolleforventninger. Det er da gjerne uoverensstemmelsenes infantile og angstbetonte emosjonelle ladning som gjør konflikten så sterke og uløselige. Hadde det ikke vært for denne angst- og fortrenningsforankrede emosjonelle ladning, ville selve den saklige konflikt på rolleplanet alene oftest lett kunnet løses.

Til grunn for denne slags angst-ladete rollekonflikter ligger igjen en intrapsykisk konflikt fra tidligere, som ofte skriver seg fra *motsetninger mellom enkelte av familiens normer og verdier på den ene side og individets primære behov på den annen side*. Dette synes f.eks. å gjelde de verdier og normer som ligger til grunn for autoritære elementer i barneoppdragelsen, for den patriarkalske kjønnsrollefordeling, for den seksuelle avholdhetsmoral for ungdommen etc.

Nok en annen type sosial konflikt som fører til psykiske konflikter i og for seg – og oftest i sammenheng med de nevnte konflikttyper, er *kulturelle ettersleps-konflikter*. F.eks. har familiens ytre relasjoner og indre struktur i mange samfunnsgrupper ført til kvinnens overtakelse av bestemmelsesmyndigheten på de fleste av familielivets områder, uten at de institusjonelle verdier og normer ennå har endret seg tilsvarende. Herved er hennes faktiske makt i familien ikke legitimisert. Dette har stor betydning for hennes selvfølelse, for hennes forhold til barna og for pikers og gutters personlighetsutvikling (Margaret Mead).

Psykiske konflikter som de nevnte er sosiologisk forankret ikke bare i familiens rolle-, verdi- og norm-struktur, men også i den sentrale *funksjon* familien har, nemlig å sikre samfunnet kontinuitet ved å gjøre den oppvoksende generasjon motivert til som voksen å delta i samfunnets ulike roller.

Jo mer autoritært og statisk et samfunn er, jo mer synes denne motivasjon og den tilsvarende »grunnleggende personlighetsstruktur« (Kardiner) å være basert på fiksert fortrenning av vitale impulser og behov. – Hvorledes kan da familiens struktur, normer og verdier endres, så internaliseringen av normer og verdier ikke fører til fiksert impulsfortrenning, samtidig som en skapende kontinuitet i samfunnsordenen utvikles?

Problemstillinger som de antydde synes sentrale for spørsmålet om familien som psykologisk forskningsfelt generelt og spesielt for spørsmålet om den sosiologiske analyse plass innen dette felt. I den grad man innen familien som forskningsfelt ikke vil begrense seg til alene å studere selve de intrapsykiske og mellompersonlige psykologiske fenomener som forekommer innen familiens sosiale ramme, men vil se de psykiske fenomener i relasjon til familien som en sosial og økonomisk enhet står vi overfor et typisk *sosialpsykologisk* forskningsfelt. Og et slikt forskningsfelt vil i høy grad være avhengig av ren sosiologisk analyse for kartleggingen nettopp av de »uavhengige«, familiesosiologiske variabler.

Åse Gruda Skard

Det en kan gjøre når en arbeider med familien, er å stille seg så å si utenfor den, se etter hvordan denne familien er, hvordan forholdet er mellom familiemedlemmene, hvem som allierer seg med hverandre, hvordan systemet er innenfor gruppen. Men en kan også prøve å gå inn i gruppen og se hvordan denne gruppen ser ut fra et enkelt medlems synspunkt. Det har vært en tanke for meg om vi kunne prøve å se hvordan familien ser ut fra *barnets* synspunkt.

For barnet vil familien bety mange forskjellige ting. For det første er familien den gruppe som tilfredsstiller barnets nærmeste behov. Fra familien får barnet mat, varme, det mottar sanseinntrykk, det får enn videre trygghet, vern, kjærlighet, oppmerksomhet og alt det som hører med i *det* komplekset. Men samtidig er familien den hemmende faktor for barnet, familien setter grenser, hindrer aktivitet, regulerer f.eks. mattider, bestemmer hva barnet får gjøre og hva det ikke får gjøre, i noen grad også hva det skal gjøre. Familien påbyr f.eks. barn å sove, og det er ikke alltid et påbud som så lett kan oppfylles. I familien opplever barnet både sin dypeste tilfredsstillelse og sine sterkeste frustrasjoner. Det er derfor meget rimelig at barnet har ambivalente følelser, det venter seg både godt og vondt av disse menneskene omkring det. Prosessene i barnets psykiske liv i relasjon til familien blir i det hele tatt ytterst innviklet. De kommer så fram på forskjellige nivåer, dels som rent åpne, bevisste reaksjoner, dels som mer uklare og underliggende, ubevisste.

Når et barn står overfor sine foreldre, vil de oppleve foreldrene som enhet, som Grønseth nevnte, de kan oppleve at det er far og mor som står sammen mot dem. De føler det som en slags samlet front imot seg. Men de kan også, som Tiller viste i sin undersøkelse av italienske gutter, ha mer den opplevelsen at den ene står *mot* dem og den andre er *med* dem. Stort sett kan vi vel si at foreldrene, sammenlignet med barn, er store, sterke og dyktige, barnet må bokstavelig og åndelig se opp til dem. Videre er de for barnet varme, beskyttende, belønnende og samtidig også truende, straffende, hindrende, stansende. Hvor mye det da er av det ene eller det andre, avhenger av foreldrenes totalholdning og av hvor sterkt barnet rammes av denne holdning, f.eks. vil jo et barn som til stadighet er sammen med moren eller begge foreldrene, få meget mer av denne stadige påvirkningen enn et barn som deler av dagen er i et annet miljø, i barnehage eller i en annen institusjon, el-

ler miljøet skifter ved at både moren og faren er ute på arbeid. Det vil også være avhengig av hvor mange det er til å dele på den påvirkning som kommer fra foreldrene: Hvis det er bare ett barn som følelser og reaksjoner hos foreldrene konsentreres om, vil det ene barnet få en større både strålevarme og raserivarme enn hvis det er mange barn som kan ta tur om å utsettes for foreldrenes følelser. Det vil også være avhengig av hvor sensitivt et barn er overfor påvirkning, både i sin personlighet og i forhold til sitt aldersnivå, hvor provoserende enkelte barn virker på foreldrene, hvor mye barnet irriterer foreldrene, hvor mye barnet appellerer til foreldrenes beskyttertrang og hjelpsomhetsinnstilling. I det hele tatt får en et vekselspill, »the feeding back system«, som det er vanskelig å få tak i. Vi har i Oslo forsøkt å finne noen tråder i denne veven ved å følge en forholdsvis liten gruppe barn gjennom mange år. Vi har forsøkt å gå til heimene, men privatlivets fred og etiske normer for psykologer o.l. setter grenser for slike observasjoner. Vi må nok bygge på det foreldrene sier og det vi kan iakttå hos foreldrene, sammen med det vi observerer hos barna i bestemte forsøksituasjoner på de forskjellige alderstrinn. Dette materialet som vi har samlet, er i en meget liten grad bearbeidet. Det som karakteriserer data-innsamlingen, er at vi hele tiden har arbeidet med både moren og faren, noe som også har vært et interessekompleks for de andre deltakerne ved dette rundebordet, men som vel ikke har vært det vanlige f.eks. i amerikanske undersøkelser, hvor faren meget lite er kommet til sin rett. Likevel har vi fått mye av inspirasjonen fra Amerika. Men vi opplever stadig at tingene blir mer differensierte, de blir vanskeligere å få tak i, mer nyanserte enn en ofte er tilbøyelig til å tro på forhånd. Hvis vi prøver å ta utgangspunktet i noe sånt som autoritær-liberal holdning, oppdager vi nokså snart at det ikke er så lett å finne noen som er bare det ene eller bare det andre; vi finner foreldre som kan være me-

get strikse, meget autoritære, f.eks. når det gjelder alt som har med eliminasjon, det anale, å gjøre, og samtidig meget liberale når en kommer over på seksuelle fenomener, eller omvendt. Vi finner omtrent det samme her som Whiting and Child finner for sine forskjellige kulturer, at det er ikke noen nødvendig og streng sammenheng mellom foreldrenes holdning og foreldrenes tabuer på ett område og et annet. Vi finner utrolig mange andre forviklinger også. En kan snakke om »autoritær« familie, og vi tenker oss da det gamle mønstret med at »alle de store de pryler de små, og så lar de prylerne videre gå«, at far er den dominerende og mor er litt underkuet, og barna er enda mer underkuet av dem begge to. Vel, vi har nok eksempler på det, men vi har også eksempler på en utpreget »autoritær« holdning som gir seg mer utslag i en fordeling av rollene: at far er den som tilsynelatende er familiens overhode og bestemmer all ting utad, men »jeg legger meg ikke borti det der med ungene«, »det får kona greie«. Hun har da fri hånd, hun har sitt område hvor hun kan være den dominerende, bestemmer og er suveren. På den annen side, hvis en snakker om »liberale«, ja så har vi liberale familier hvor far og mor er kamerater og deler arbeidet, vi har også andre hvor dette at de deler arbeidet, faktisk blir til at mannen legger seg borti all ting med ungene og sier »du må ikke gjøre det slik, og du må ikke gjøre det, og pass nå på det«. I tilfelle som altså tilsynelatende er »moderne«, med et kamerateatslig betont forhold, er faktisk moren meget mer forstyrret av mannen i sitt forhold overfor barna. Aggresjon, som vi har vært spesielt interessert for, er heller ikke bare enkelt. Vi kan finne noen foreldre som er meget imot alle former for aggresjon, andre hvor barns aggresjon blir akseptert så lenge den ikke vender seg mot foreldrene. Vi har en enkelt familie hvor barnet har fri bane for sin aggresjon overfor mennesker, men ikke overfor ting. Dermed får vi alle disse umåtelig forviklede forholdene som gjør

det vanskelig å finne ut hele rollefordelingen innenfor systemet. Og så har vi da samtidig hele spørsmålet om barnets varierende reaksjoner på forskjellige *alderstrinn*.

Per Olav Tiller

Vi har flere ganger kommet inn på problemet med rollefordelingen mellom foreldrene og med autoritetsforholdene i familien. Det jeg selv har vært særlig interessert i, er spørsmålet om vi kan finne noen bestemte *virksomheter på barnet* av variasjoner i denne rollefordelingen. Det ser ut for meg som at morens rolle vesentlig er definert ut fra hennes funksjoner overfor det lille barnet. Når det gjelder hennes rolle på senere utviklingstrinn, er det langt mer uklart, men fremfor alt råder det stor uklarhet om hvilke psykologiske funksjoner faren har overfor barnet. Selve oppfatningen av farens og morens relative betydning tror jeg kan si noe om de rådende personlighetsformer eller personlighetsmønstre i vår kultur eller vårt samfunn. Det at faren ansees som mindre viktig for barnet, har tydelig virkninger for behandlingen av barnet. Det betyr jo at faren får mindre med barnet å gjøre enn moren. Denne virkningen kan igjen sees som årsak til den fortsatte beståen av de rådende oppfatninger av fars- og morsrollen, av mannlig og kvinnelig. Jeg tror at disse oppfatningene er nokså grunnleggende verdier i vår kultur, samtidig som de representerer vesentlige aspekter ved personligheten. Jeg tror også at disse oppfatningene ikke lar seg forklare bare ved en enkel læringsmekanisme som betingning eller belønning og straff i en mer overfladisk forstand. Jeg tror det er viktig å ta barnets egen vekst og integrasjonstendenser med hvis vi skal prøve å forstå dem. Som dosent Skard tror også jeg at det er viktig, hvis vi skal forstå hvordan familien fungerer som helhet, å se det hele fra barnets synsvinkel, hvordan barnet oppfatter foreldrene, f.eks. Jeg har selv forsøkt å få tak i noe av denne synsvinkel ved de undersøkelsene som jeg har holdt på med. Det dreier seg om familier

hvor faren er mer eller mindre permanent atskilt fra resten av familien, nemlig sjømannsfamilier, hvor faren har bare meget korte besøk i hjemmet med opptil flere års mellomrom. Jeg har lyst til å nevne noen av de tendensene jeg har funnet.

For det første viser det seg at mødrene i sjømannsfamilier jevnt over ser ut til å være mer overbeskyttende overfor barnet enn andre mødre er, og dermed finner vi en sterkere morsbinding hos barnet og også visse feminine trekk hos sjømannsguttene som vi ikke har kunnet påvise i samme grad hos kontrollbarna. Disse feminine trekkene er ikke nødvendigvis åpenbare på det manifeste plan, vi finner tvert om at nettopp disse guttene ofte viser en overdreven, påfallende maskulinitet i atferd og holdninger. Dette kan skyldes en tendens hos gutten til å kompensere for den manglende identifisering med faren. Et annet trekk som henger sammen med denne kompensering, er tendensen til å idealisere den fraværende far. Satt litt på spissen kan vi si at i dette materialet, hvor vi finner en sterk morsdominans i familien, ser det ut til at guttene får et typisk maskulint preg. Nå har moren i vår kultur gradvis fått en mer og mer dominerende stilling i familien, dvs. vi beveger oss kanskje mer og mer i retning av en matriarkalsk struktur. Hvis det er tilfelle, må sjømannsfamilien eller familier hvor faren er nokså perifer i bildet, på sett og vis representere en ekstrem form av den vanlige familiestrukturen hos oss. Jeg har da spurt meg selv hva vi kan få ut av en generalisering fra disse sjømannsfamiliene over til vårt samfunn som helhet. Er det slik at vi kan anta at de fleste gutter i vår kultur har en sterkere emosjonell binding til moren enn til faren? Og søker de å kompensere for denne avhengigheten ved en overdrevet etterlevelse av de normer som tilskrives den idealiserte far eller som oppfattes som maskuline? Jeg har fått et visst inntrykk av at hos gutter i pubertetsalderen er en av sidene ved forestillingen om den ideelle mann at han ingen ting har med

hjem og barn å gjøre. På den måten blir nettopp hans fjernhet fra familien et tegn på hans maskulinitet. Derfor kan denne tilpasning til kjønnsrollen hos gutten nettopp medføre en forsterket trang til løsrivelse fra moren, fra familiens beskyttelse, og dermed til at gutten som voksen kommer til selv å ta rollen som den fjerne far. Selve den overbeskyttende eller dominerende holdning hos moren er funksjonell for et bestemt kulturmønster. Ved farens fravær skapes det i gutten en avhengighet og morsbinding som kan kompenseres ved at han på et senere tidspunkt nettopp manifesterer en tendens til tilbaketreking fra familie og fra kontakt med familie og barn. På den måten ser det ut til at kulturen kan sikre en fortsettelse av dette grunnmønsteret for familien.

Selv når mødrene er alene med oppdragelsen av barna, forsøker de differensiert oppdragelse av gutter og piker, de prøver å få gutten til å leve opp til de normer som de vanligvis tilskriver gutterollen. Dette problemet henger sammen med spørsmålet om den relative virkning av bevisste oppdragelsesbestrebelse kontra mer ubevisste holdninger til barnets impulser. Det er jo spørsmål om det avgjørende for barnets tilpasning snarere er oppdragerens ubevisste og mer automatiske emosjonelle reaksjoner enn de bevisste anstrengelser som gjøres for å forme barnet etter et idealbilde.

Blant de ubevisste holdninger som inngår i dette mønsteret om beskyttelse, er også visse fortrenge aggressive tilbøyeligheter overfor barnet. Det skjer hos moren en reaksjonsdannelse mot hennes aggressive tendens som gjør at hun legger vekt på å beskytte og være snill mot barnet. På den måten kan det tenkes at barnets senere tilbaketreking fra kontakten med moren kan få en litt annen forklaring, den ser da mer adekvat ut fordi det barnet kanskje trekker seg tilbake fra, er en aggresjon det ubevisst føler.

Går det an å generalisere fra denne mekanismen til oppdragelsens funksjoner i sin

alminnelighet? I et gitt samfunn vil en stor del av oppdragelsen selvsagt ta direkte sikte på at barnet skal oppfylle visse foreskrevne idealer i kulturen, og i stor utstrekning skjer dette ved direkte verbal indoktrinering og ved belønning og straff som sanksjoner. Men i høy grad formidles disse idealene gjennom mekanismer som kan være helt ubevisste for oppdrageren selv. Renslighetsoppdragelsen setter f.eks. i vårt samfunn inn på et så tidlig tidspunkt at den ikke er funksjonell i forhold til det bevisste mål oppdrageren setter seg, nemlig kontroll over anale funksjoner. Men samtidig kan det være grunn til å tro at nettopp den behandlingen som barnet derved får, bidrar til å utvikle visse trekk eller personlighetsmønstre som svarer til høyt verdsette idealer i vår kultur, som sparsommelighet, påpasselighet, nytteorientering osv. Jeg har inntrykk av at man i klinisk arbeid kommer opp i vanskeligheter hvis man tar for gitt de bevisste mål som oppdrageren gir uttrykk for, f.eks. krav om renslighet. En kan ofte forbauses over oppdragerens motstand mot en mer funksjonell behandlingsform. Jeg tror årsaken kan være at behandlingen av barnet er en mer eller mindre ubevisst og automatisk reaksjon, at denne reaksjonen skyldes den provoseringsen som barnets impulser betyr for bestemte fortrenninger hos oppdrageren selv, og da nettopp fortrenninger som representerer oppdragerens tilpasning til kulturens sentrale normer. Dette problemet har Bjørn Christiansen tatt opp i sin forskning over foreldreholdninger og oppdragelse.

Prøver man å studere familien fra barnets synsvinkel, spesielt i relasjon til dette med vurdering av effektiviteten av oppdragelsesformer, tror jeg man vil finne at barnet fortolker disse oppdragelsesformene på en måte som svarer til dets utviklingsfase.

Mange av de tankene som vi inntil nå har gjort oss om virkningen av forskjellige oppdragelsesmetoder, er basert på voksne pasienters erindringer fra deres egen barn-

dom. Nå er det jo fullt mulig at slike erindringer er uttrykk for symboliseringer eller fortetninger som kan være basert på helt forskjellige opplevelsesser.

I min undersøkelse av italienske gutter fant jeg f.eks. at disse guttene beskriver faren som mer straffende enn norske gutter beskriver sin far. Vi vet ikke helt sikkert om det betyr at de italienske fedrene faktisk oftere straffer barnet fysisk. Det kan tenkes at barnets beskrivelse her gjenspeiler noe helt annet, f.eks. at faren er en dominerende autoritetsfigur i familien eller at faren virker truende av andre grunner.

Bjørn Christiansen

Tiller understreket ønskeligheten av å trekke et skille mellom foreldres oppdragsideologi og deres mer ubevisste, emosjonelle innstillinger. En slik differensiering retter oppmerksomheten mot et meget betydningsfullt forhold. Vi finner slett ikke alltid noen en-til-en sammenheng mellom emosjonelle og kognitive innstillinger overfor barn. Husén har foretatt en beregning av korrelasjonen mellom mødres oppdragsessyn og den følelsesmessige kontakt som var fremherskende i hjemmet. Den var positiv, men ikke særlig høy.

I mine egne undersøkelser fant jeg for mitt totalutvalg av forsøkspersoner ikke noen signifikant korrelasjon mellom oppdragsideologi og personlighetsforankrede, emosjonelle holdninger overfor infantile atferdsytringer. Derimot fant jeg klare tendenser til henholdsvis en positiv og en negativ korrelasjon når jeg delte totalutvalget opp i underutvalg og tok for meg ekstremgrupper med hensyn til antatt sosialt press i retning av et liberalt oppdragsessyn. I den gruppen som øyensynlig stod under sterkest press på dette område, fant jeg tendenser til en positiv korrelasjon mellom liberal oppdragsideologi og emosjonelt avvisende holdninger overfor infantile impulsmønstre, mens korrelasjonen gikk i motsatt retning i gruppen under minst press.

At sammenhengen mellom latente og manifeste reaksjoner er forskjellig i forbindelse med forskjellige typer av reaksjoner og i forbindelse med den samme reaksjon i forskjellige miljøer, er blitt påpekt av flere forskere. Likeledes at man blant personer med et ekstremt ikke-autoritært livssyn ikke sjelden finner dypereliggende personlighetstrekk som er mer karakteristiske for personer med utpregede autoritære innstillinger enn for personer med mer moderate ikke-autoritære holdninger. Dette har blant annet gitt foranledning til å snakke om såkalte pseudo-liberale ideologiske holdninger.

Fra en psykologisk synsvinkel er det særlig familien som oppdragsinstitusjon som står i sentrum for interessen. Hvilken betydning har foreldres ideologiske holdninger til oppdragsesspørsmål for deres barns personlighetsdannelse, sosiale tilpasning og mentale helse? Hvilken betydning har deres mer latente emosjonelle holdninger? Husén nevnte at han i sin undersøkelse for gutter fant en positiv korrelasjon mellom mødres oppdragsessyn og guttenes generelle skoletilpasning. Korrelasjonen var ikke særlig høy, men den gikk klart i ventet retning. Mødres oppdragsideologi synes altså å være en faktor av betydning for barns skoletilpasning. Også med følelseskontakten i hjemmet fant Husén en positiv, men ikke særlig høy korrelasjon. Forutsatt at vi ser på denne faktor som uttrykk for mødrenes følelsesmessige innstilling, kan vi hevde at ikke bare mødres ideologiske innstillinger, men også deres følelsesmessige innstillinger er forhold som har betydning for barnets sosiale tilpasning.

Det ligger nær å spørre hvilke av de to typer av innstillinger som er mest betydningsfulle? Husén fant at følelseskontakten i hjemmet var noe høyere korrelert med barnas generelle skoletilpasning enn mødrenes oppdragsessyn. Dette kan tolkes som uttrykk for at de rent følelsesmessige forhold er en mer sentral faktor enn opp-

dragelsesideologi og kognitive holdninger. Man kan også spørre seg om man her står overfor uavhengige påvirkninger. Husén fant også en positiv korrelasjon mellom oppdragelsessyn og følelseskontakten i hjemmet. Vi kan derfor ikke se helt bort fra at sammenhengen mellom mødres oppdragelsessyn og deres barns tilpasning representerer en fiktiv årsakssammenheng, en sammenheng som først og fremst skyldes innvirkningen på begge de nevnte faktorer av en tredje faktor, nemlig mødrenes følelsesmessige innstillinger.

En svensk undersøkelse av Curman, Engstedt, Jonsson og Kälvesten over et representativt utvalg av Stockholmsgutter kan faktisk tolkes å gi støtte til et slikt syn. Man fant her overhodet ingen korrelasjon mellom mødres oppdragelsesideologi og barnas sosiale tilpasning og/eller emosjonelle helse. Ganske overraskende fant man en signifikant positiv korrelasjon mellom disse faktorene og fedrenes oppdragelsesideologi. En mulig forklaring er at sammenhengen mellom emosjonelle og kognitive holdninger overfor oppdragelsesspørsmål er forskjellig hos mødre og fedre. Muligens står menn i vår kultur under et langt mindre sosialt press i retning av liberale og barnesentrerte oppdragelsesholdninger, slik at fedres oppdragelsesideologi i langt større grad enn hva tilfelle er for mødre, vil gi uttrykk for underliggende emosjonelle holdninger. Fedrene i vårt samfunn lever sannsynligvis i et arbeidsmiljø som er mer aksepterende når det gjelder manifestasjon av autoritære holdninger. Muligens har de senere tiårs mentalhygieniske og barnepsykologiske oppdragelsesvirksomhet i første rekke hatt sitt nedslagsfelt blant mødre. Fra flere nyere undersøkelser vet vi dessuten at kvinner i vår kulturkrets stort sett synes å ha sterkere behov for konformitet med sosiale normer enn menn.

Jeg vil ikke gå så langt som til å hevde at foreldres oppdragelsesideologi ikke har noen betydning for barns personlighetsdannelse og sosiale tilpasning, men jeg tror be-

stemt at virkningen av slike ideologiske holdninger er langt mer komplisert enn man ofte har for vane å anta. I en amerikansk undersøkelse over oppdragelsesholdninger hos mødre til henholdsvis schizofrene og normale barn fant man for utvalget som helhet ingen påvisbare forskjeller. Ved en oppdeling av utvalget etter mødrenes utdannelse fremkom et par interessante ulikheter. Mødre til schizofrene barn og med minst utdannelse viste seg å være preget av mer autoritære innstillinger overfor oppdragelsesspørsmål enn kontrollgruppen, mens forholdet var det motsatte blant mødre med en noe høyere utdannelse. Man stod altså her overfor en interaksjonseffekt mellom utdannelse og oppdragelsesideologi. Det er meget mulig at vi kan finne en tilsvarende interaksjonseffekt mellom oppdragelsesideologi og emosjonelle holdninger, prinsipielt på samme måte som jeg i min egen undersøkelse fant at kognitive holdninger overfor oppdragelses-spørsmål synes å være bestemt av et samspill mellom sosiale og personlighetsmessige faktorer. Muligens er den oppdragelsesideologi som særpreger mødres forhold til sine barn, av ikke uvesentlig betydning når vi samtidig trekker inn i bildet deres underliggende emosjonelle kontaktmotivasjon. At mange foreldre er preget av et oppdragelsessyn som har liten dekning i deres egen personlighetsstruktur, kan det neppe herske tvil om. Virkningen av en slik inkonsistens på barns personlighetsdannelse tiltrekker seg stor interesse. Vi står her overfor en problemstilling som har nøye sammenheng med spørsmålet om virkningen av barnepsykologisk og mentalhygienisk opplysningsvirksomhet.

Familieforskningen er et forholdsvis nytt forskningsfelt. Ennå vet vi svært lite eksakt om hvilke spesifikke faktorer i familien som er bestemmende for barns personlighetsdannelse og tilpasning. Lenge har det f.eks. vært antatt som en ubetinget holdbar tese at uenighet i oppdragelsessyn mellom mødre og fedre vil virke inn på et barns

sosiale utvikling i negativ retning. Den tidligere nevnte svenske undersøkelse setter et stort spørsmålsteget ved denne antagelse, idet man her ikke fant noen sammenheng mellom graden av diskrepans mellom mødres og fedres oppdragelsessyn og barnets sosiale tilpasning eller emosjonelle helse. Dette betyr selvsagt ikke at ikke en stor diskrepans *under visse forhold* kan være en utslagsgivende faktor. På ny er vi dermed tvunget til å se oss om etter virkningen av interaksjonen mellom forskjellige faktorer.

For å bringe større klarhet og positiv innsikt må familieforskningen legges an på et mer komplekst nivå enn det som hittil ofte har vært vanlig: Man må snarest komme bort fra utelukkende å studere sammenhengen mellom en og en faktor, men legge hovedvekten på studiet av interaksjonen mellom forskjellige faktorer. Ikke minst gjelder dette analysen av foreldreholdningers betydning for barns personlighetsdannelse og virkningen av barnepsykologisk popularisering og opplysningsvirksomhet på foreldres holdninger til oppdragelsesspørsmål. I begge tilfeller er det sannsynligvis meget viktig å trekke et skille mellom kortsiktige og langsiktige virkninger.

Nancy Bratt-Østergaard

Hva kan vi nu lære av denne fine diskusjonen som vi kan bruke rent praktisk? Der er mange ting jeg har vært glad for, og noen som har gjort meg meget pessimistisk. Da vi begynte sånn i 30-årene å arbeide med kliniske problemer og oppdragelsesproblemer osv., gikk vi jo ut fra Freud, og han må vi jo bli ved med å være evig takknemlig mot. Men på den annen side, når man leser ham, så merker man at mannen aldri har passet barn selv. I begynnelsen blir vi mektig innfanget av hans hypotese om libidoutvikling, det orale, anale, genitale osv., og allting skulle presses inn i den rammen. Det har vi prøvet å befri oss fra litt etterhånden, men det er deilig når sosialpsykologene kommer og sier at vi må virkelig ta hensyn til mange flere faktorer

enn det! Det var jo så deilig den gang man trodde man kunne løse alle oppdragelsesproblemer og kliniske problemer ved å interessere seg kun for de der tre ting. Så er det jo også det at Freud bygger sine hypoteser opp på Gräfin von Y og Lady X. Og så får man sånn en lille snobhvalp å bruke arbeidshypotesene fra Gräfin von Y på. Det har forvirret oss meget. Og så blir vi jo glade når vi altså får et ytterlig lite skubb til å se det hele under en meget bredere synsvinkel. Den freudske familiestruktur og de sterke ødipale historier, det er noe som modifiseres i de forskjellige kulturer, som Margaret Mead og mange andre har lært oss.

Alt det synes jeg vi kan ha nytte og glede av. Men det som gjør meg pessimistisk, er at vi underviser barnepleiersker, barnehagelærere og mødre osv., og vi gir dem en masse klisjéer, gjør oss liberale og forstående på det bevisste plan. Men spørsmålet er altså: Hvor meget skader vi ved det? Det ville jeg fryktelig gjerne ha noen til å svare på.

Etter et lengre ordskifte mellom rundebordsdeltakerne og med innlegg også fra salen, ble deltakerne bedt om å formulere kort hva de spesielt ønsket å arbeide med i sin familieforskning. Til dette svarte

Per Olav Tiller

Det jeg er særlig interessert i, er sammenhengen mellom kjønnsroller og familieroller, at gutter og piker til en viss grad oppdras forskjellig. Vi vet forferdelig lite om hvori denne forskjellen består. Her har man tenkt overfladisk og sagt at man pleier å si til gutter det og til piker det. Jeg tror det er veldig viktig å ta opp mye grundigere dette identifiseringsforholdet. Foreløpig synes jeg at de modellene vi har til å tenke på dette området, er altfor skjematisk og mekanistiske. Vi burde få tak i fra barnets synsvinkel hvordan mor og far oppleves, og hva det er som får barnet til å strukturere sin senere kjønnsrolle som mann eller kvinne på den eller den måten. Dette tror

jeg avhenger av hvordan fars og mors rolle er i familien. Kan vi få fatt i hvordan dette formidles til barna, så kan vi kanskje bli i stand til å spekulere litt over hvordan neste generasjons familier blir.

Erik Grønseth

Jeg er svært interessert i spørsmålet om psykologisk virkning på både far, mor og barn, på mann og kvinne i familien, av familiens økonomiske grunnlag, med kvinnens økonomiske og sosiale statusmessige avhengighet av mannen og mannens forsørgerrolle, og også av en annen ting på det kulturelle verdiplanet, nemlig det plikt-monogame verdikompleks som vår familie fremdeles er regulert av. Hvilke virkninger disse to forhold har på familiemedlemmene, er for meg et sentralt problem.

Åse Gruda Skard

Det som vi gjerne ville gjøre, vi som arbeider i prosjektet mitt i Oslo, er et forsøk på å verifisere (eller det motsatte) noen av de hypoteser som blir brukt i alminnelig »child guidance« arbeid, prøve å følge hos pre-

sumptivt normale barn det de går igjennom av konflikter og problemer, og se hvordan de reagerer på dem. Vi vil prøve om vi kan finne noen hypotese for hvorfor normale barn blir normale. Da kommer vi altså inn på hele spørsmålet om hvordan de behandler sine problemer, hvordan de greier opp med de konflikter, den frustrasjon og den oppdragelse de møter omkring i livet, – om de her har et fast personlighetsmønster, om de har en personlighetens konstans i sin reaksjonsmåte, eller hvordan reaksjonene former seg på de forskjellige alderstrinn. Vi ville gjerne prøve om vi kunne se litt av virkninger på noe lengre sikt, prøve en sånn hypotese som f.eks. den om et menneskes pubertet og reaksjoner i puberteten gjenspeiler det som foregikk i 3-5-årsalderen – altså prøve å finne fram til hypoteser om de faktorer og de krefter som virker, ikke bare på øyeblikks sikt, men på lengre sikt i et menneskes utvikling. Vi ville gjerne arbeide med samspillet innenfor familien etter som et barn vokser og forandrer seg, og den eventuelle virkningen av dette samspillet på visse trekk i personlighetsdannelsen.